

GAZIANTEP UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Journal homepage: <http://dergipark.org.tr/tr/pub/jss>

Araştırma Makalesi • Research Article

Toplumsal Muhalefet Aracı Twitter’da Aşı Karşıtlığı Örneği: “#Haddibilazizsancar”

Anti-Vaccination Example On Twitter, a Public Opposition Tool: “#Haddibilazizsancar”

Bahar BALCI AYDOĞAN^{a*} Hilal Özlem ABUŞOĞLU^b

^a Öğretim Görevlisi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Pazarlama ve Reklamcılık Bölümü, Muğla/TÜRKİYE
ORCID: 0000-0003-3207-5595

^b Doktora Öğrencisi, Atatürk Üniversitesi, Gazetecilik Ana Bilim Dalı, Erzurum/TÜRKİYE
ORCID: 0000-0002-9756-1167

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 10 Mart 2022

Kabul tarihi: 4 Ağustos, 2022

Anahtar Kelimeler:

Aşı karşıtlığı,

Covid-19,

Sosyal medya

ÖZ

Sosyal medya platformları bireylerin bilgi edinme, haber alma ve fikirlerini özgürce ifade edebildikleri bir kamusal zemindir. Bu amaçla yeni iletişim platformlarında sıkça kullanılan araçların başında Twitter gelmektedir. Öyle ki Twitter’da oluşturulan hastagler ile dikkat çekilmek istenen konuyla ilgili global çapta bir örgütlenme olanaklı hale gelmektedir. Bu araştırma sosyal medya kamusal alanındaki aşı karşıtı söylemleri incelemeyi ve aşının reddedilme nedenlerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda 19-21 Şubat 2022 tarihleri arasında Twitter’da “#HaddiBilAzizSancar” hastagi ile atılmış 19.435 tweet NodeXL Pro Sürümü aracılığı ile çekilmiştir. Elde edilen bu veriler sınıflarına ayrıldığında 267 mentions, 878 mentions in retweet, 417 replies to, 12.680 retweet ve 5193 tweet ortaya çıkmıştır. 5193 tweet içinden de tekrar tweetler ile konuyla alakalı olmayan tweetler çıkarılınca analiz edilecek 1163 tweet elde edilmiştir. Daha sonra bu tweetler içerikleri dikkate alınarak belli kategorilere ayrılmış ve betimsel analizi yöntemiyle yorumlanmıştır. Aynı zamanda NodeXL programıyla “#HaddiBilAzizSancar” hastaginin ağ görselleştirilmesi üzerinden yapılan bir değerlendirme ile çalışma desteklenmiştir. Analiz sonucunda aşılarn içeriklerine yönelik önyargı, aşılamanın altında kompo teorilerinin olduğu savı ve dini temelli gerekçelerle insanların aşılarnı reddettikleri sonucuna varılmıştır. Ayrıca atılan tweetlerin bir kısmında ise insanların sadece aşı karşıtlığı değil pandemi karşıtlığı yaptıkları da görülmüştür.

ARTICLE INFO

Article History:

Received: March 10, 2022

Accepted: August 04, 2022

Keywords:

Anti-vaccine,

Covid 19,

Social media

ABSTRACT

This research aims to examine the anti-vaccine discourses on social media and to reveal the reasons for the rejection of the vaccine. In this regard, 19,435 tweets posted with the hashtag “#HaddiBilAzizSancar” on Twitter between 19-21 February 2022 were shot that used by the NodeXL Pro version. This data is divided into classes, 5193 tweets emerged. When retweets and non-relevant tweets were removed from 5193 tweets, 1163 tweets are obtained to be analyzed. Afterward, these tweets are divided into certain categories considering their content and interpreted the descriptive analysis method. At the same time, the study is supported by an evaluation made on the network visualization program whose name is NodeXL of the hashtag “#HaddiBilAzizSancar” As a result of the analysis, it is concluded that people reject the vaccines on the grounds of prejudice against the contents of the vaccines, the claim that there are conspiracy theories behind the vaccination, and on religious grounds. In addition, in some of the tweets, it is seen that people were not only anti-vaccination but also anti- pandemic.

EXTENDED ABSTRACT

During the Covid-19 pandemic process, new communication platforms have been used as an organizing ground. Especially the anti-vaccine movements have become one of the important issues of social media. Vaccine opponents express their opinions by organizing under the diseases they open on Twitter or under any disease related to the Covid-19 pandemic. This study aims to reveal the reasons for the rejection of the vaccine by examining the discourses of anti-vaccine groups organized under the hashtag "#HaddiBilAzizSancar", which is the trending topic on Twitter. In this study, tweets that were opened on Twitter on February 19, 2022 and shared with the hashtag "#HaddiBilAzizSancar", which is the trending topic on Turkey's agenda, are analyzed. This hashtag was opened as a result of Aziz Sancar's words "If you are against vaccination, you have no right to infect your home" in an interview he gave to Cumhuriyet Newspaper on February 19, 2022, the words were taken out of context (cumhuriyet.com.tr, 2022). Within the scope of the study, the tweets posted with the hashtag "#HaddiBilAzizSancar" on Twitter between 19-21 February 2022 for the first time were shot with the NodeXL Program Pro Version. In the aforementioned study, 19,435 data were reached by sharing with this patient. When these data were classified, 5,193 Tweets emerged. When retweets, non-relevant tweets and tweets supporting Aziz Sancar were removed from 5.193 tweets, 1163 tweets to be analyzed were obtained. These tweets included in the study were collected in five categories by the researchers considering their content. These categories are prejudice towards vaccine content, the argument that there are conspiracy theories behind vaccination, rejection of the vaccine on religious and philosophical grounds, those who are against the vaccine because they do not believe in the pandemic, and those who do not base their opposition to the vaccine on an argument. Then, the tweets collected in these categories were interpreted by subjecting them to descriptive analysis. The argument that vaccines contain various chemical substances and that they are harmful to human health is one of the most frequently cited reasons by vaccine opponents. When the messages shared in the context of this category are evaluated, it is among the discourses circulating on social media that "due to the content of the vaccine, it causes strokes and heart attacks, causes vision loss, causes infertility and even these vaccines cause deaths". The claims that the BioNTech vaccine, produced by the method using mRNA technology that has not been tested or approved before, causes changes in the genetic structure of the human being, and claims that do not reflect the truth are among the defenses of the opponents of the vaccine. One of the most common reasons for vaccine rejection by vaccine opponents is the view that the Covid-19 virus is a biological weapon and that the vaccine serves the global powers that produce this virus and big pharmaceutical companies. In most of the 247 posts made with the hashtag "#HaddiBilAzizSancar" on Twitter, individuals expressed that they did not believe in the Covid-19 pandemic and that this pandemic served global powers and drug barons, and expressed this with the concept of "plandemi", which they frequently used. In the category of rejection of the vaccine on religious grounds, 64 messages were detected. These messages are generally based on a fatalistic capitulation or the argument that science and scientists are not part of a system that always works for the benefit of mankind. Some to the tweets with the hashtag "#HaddiBilAzizSancar" are composed of people who are anti-vaccine because they do not believe in the Covid-19 pandemic. In the messages, the opponents of the vaccine stated that the Covid-19 pandemic was fake and they did not trust the vaccines produced for the treatment of the epidemic. It is understood from the messages in question that people do not believe in the benefits of the vaccine and deny science without giving any reason. When the reasons for the rejection of the Covid-19 vaccines by the vaccine opponents are listed, it has been determined that the distrust in the content of the vaccines comes first. Not knowing what substances the vaccines contain, the claim that various chemicals are included, and the view that these vaccines cause new diseases and even deaths are among the arguments cited as reasons for this distrust. Another reason for the opposition to vaccines is the argument that the pandemic is a game of global powers and that is why vaccines are produced. In this context, the pandemic has been conceptualized as a "plandemi" in tweets. It has been accepted as the experimental material of global powers and big pharmaceutical companies in vaccines. In the tweets of these users, it is also seen that they are hostile to science. In this respect, Aziz Sancar was subjected to harsh criticism with rhetoric such as "Nazi officer, fascist and globalists' parrot", while other scientists defending vaccines were accused of being puppets of global powers and pharmaceutical companies. Another reason that draws attention in the tweets is that people refuse vaccinations for religious reasons. The messages shared in this context are generally based on a fatalistic surrender or the argument that science is not always part of a system that works for the benefit of humanity. In addition, the number of people who voiced their opposition to vaccines without giving any reason is not small. In the tweets in this category, the anti-vaccine advocates only expressed their thoughts to the social media public sphere without presenting an argument. Finally, tweets with the hashtag "#HaddiBilAzizSancar" show that there are not only vaccines but also anti-pandemic posts. In these tweets, the reactions to both the pandemic, the vaccine and the rules that must be followed for public health during the pandemic come to the fore. The most reacted pandemic rule is the mask requirement. This rule was opposed by stating that masks do not protect from an unreal virus and even the damages caused by the masks cause deaths.

Giriş

Toplumsal gelişmelerden haberdar olmak için kullanılan sosyal medya platformları, bu açıdan önemli bir bilgi kaynağı olarak görülmektedir. Nitekim sosyal medya platformları, Covid-19 gibi küresel bir salgın döneminde de tüm dünyada en fazla tercih edilen bilgi kaynaklarından birisi olmuştur. Newman'ın da ifade ettiği gibi, artık insanlar habere ulaşmak için bilgi kaynağı olarak ilk önce interneti, onunla birlikte ise sosyal medyayı tercih etmektedirler (2021, s. 08). Nitekim yeni iletişim ortamlarının özelliklerinden; *“dijitallik, etkileşimsellik, multimedya biçimselliği, hipermetinsellik, kullanıcı türevli içerik üretimi, yayılım ve sanallık/arayüzde mevcudiyet hissi”* kullanıcıları sanal ortamda düşünce üretmeye sevk etmektedir (Binark ve Bayraktutan, 2013, s. 19). Düşünce üretiminin olması kamuoyunun oluşması noktasında oldukça önemlidir. Demokratik bir kamusal zemin oluşturan yeni iletişim platformları kitlesel bir demokrasi anlayışı yaratmaktadır. Wolton'un, kitle demokrasisi ve medyatik kamusal alanın ortaya çıkması ile ilgili ifade ettikleri sosyal medya kamusal alanını anlamak açısından önemlidir. Wolton'nun belirttiğine göre: *“Kitle demokrasisi, sonunda, çok sayıda aktörün pek çok sayıda konu hakkında kendini ifade etme yolunda gittiği bir şeye dönüşmüştür. Geniş anlamda kamusal alanı değişikliğe uğratan şey, demokratikleşmenin ve medyanın büyüyen rolünün bütünsel sonucudur”* (2012, s. 28). Yeni iletişim platformları farklı düşünceleri elimine etmeyi en aza indiren, biçimsel demokrasiyi ortadan kaldıran bir zemindir. Nitekim Habermas bu açıdan kitle iletişim araçlarının önemine dikkati çekmektedir. Tartışma, toplanma, örgütlenmenin olabilmesi, problemlerin muhataplarına aktarılabilmesi ve çözülmesi için yurttaşların kendilerini özgür kılacak araçlara ihtiyaçları vardır. Gazeteler, dergiler, radyo ve televizyon da kamusal alanın kitle iletişim araçlarıdır (Habermas, 2015, s. 95). Bu açıdan zaman ve mekân mefhumunun ortadan kalktığı sanal ortamlarda kitle, çeşitli toplumsal olaylarda çevrim içi kamuoyu oluşturabilmektedir. Bu bağlamda Covid-19 pandemisi sürecinde de yeni iletişim platformları bir örgütlenme zemini olarak kullanılmıştır. Özellikle aşı karşıtlığı hareketleri, sosyal medyanın önemli konularından birisi haline gelmiştir. Aşı karşıtları Twitter'da açtıkları hashtaglerle ya da Covid-19 pandemisi ile ilişkili herhangi bir hastanın altında örgütlenerek kanaatlerini ortaya koymaktadırlar. Nitekim Twitter'da trend topic olan *“#HaddiBilAzizSancar”* hastagi de aşı karşıtı grupların hem bilim insanlarına had bildirme hem de aşığı neden reddettiklerini ortaya koymak için toplandıkları bir etiket olmuştur. Bu çalışmada *“#HaddiBilAzizSancar”* hastagi ile gönderilen 1163 tweet ele alınmıştır. NodeXL Pro Sürümü ile elde edilen verilerden hareketle aşı karşıtlarının neden aşığı karşı olduğu kategorilere ayrılarak betimsel bir analizle değerlendirilmiştir. Aynı zamanda araştırma kapsamında NodeXL programından yararlanılarak ağ görselleştirme yapılmıştır. Söz konusu ağ görselleştirmesinde Fruchterman-Reingold algoritması kullanılmıştır ve düğüm büyüklükleri Eigenvector Centrality özelliğinden yararlanarak tespit edilerek ağdaki en etkili aktörlerin iletileri betimsel analizle değerlendirilmiştir.

Aşı Karşıtlığı

Aşı; insan ve hayvanlarda hastalık yapan virüs ve bakteri gibi mikroorganizmaların öldürülerek ya da bu mikroorganizmaların salgıladığı zehirlerin etkileri yok edilerek sağlıklı bireylerde hastalık oluşmasını engelleyen maddelerdir. Aşılama ile canlıların hastalıklara karşı bağışıklığı artırılmaktadır (Altun, 2008, s. 3). Özellikle toplumsal bağışıklığın sağlanmasında aşı en temel önlem araçlarından biridir. Dünyadaki ilk aşı örneği 1885 yılında uygulanmaya başlayan çiçek aşısıdır. Aynı yıl Louis Pauster tarafından keşfedilen kuduz aşısı da tıp literatürüne eklenen ikinci aşı olmuştur (Özdemir, 2016, s. 281). Günümüzde de araştırmacıların aşılarda üzerindeki çalışmaları devam etmektedir. Pek çok hastalığa karşı yeni aşılarda geliştirilmekte, mevcut aşılarda iyileştirmeler yapılmakta, HIV/AIDS gibi enfeksiyonlar, çeşitli kanser türleri ve bazı kronik hastalıklar ile mücadele edebilmek üzere yeni

aşıların geliştirilebilmesi için çalışmalar sürdürülmektedir (Akdeniz ve Kavukçu, 2016, s. 17).

Aşı karşıtlığı ise toplumsal aşılamanın başlamasıyla birlikte ortaya çıkmıştır. 1885’de çiçek ve kuduz aşılarının uygulanması ve bunun İngiltere’de zorunlu hale gelmesi, aynı yıl aşı karşıtı hareketlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Londra’da kurulan Anti Aşı Derneği aşı karşıtı hareketlerin ilk örneği olarak kabul edilmektedir. Ardından 1867 yılında aşı zorunluluğunun yasa ile 14 yaşa kadar genişletilmesi ile kişisel hak ve özgürlüklerinin ihlal edildiği gerekçesi ile aşı karşıtları tarafından Zorunlu Aşı Karşıtları Derneği kurulmuştur (Solfej ve Sharp, 2002, s. 325). Bu dernekler aşı karşıtlarının toplanarak fikir alışverişinde bulunabilecekleri bir alan olmuştur. Toplumun zorunlu aşıya tepkisini çoğaltmak ve toplumu bu konuda bilinçlendirmek için aşı karşıtlığı konulu dergi, broşür ve kitap gibi çeşitli yayınlar hazırlanarak dağıtılmıştır. Bu yayınlar o dönemde aşı oranlarını ciddi şekilde etkileyerek aşılama oranlarının düşmesine neden olmuştur. 1990’lı yıllarla birlikte aşı karşıtlığı tüm dünyada etkisini arttırmaya başlamıştır. Ülkemizde ise 2010 yılından itibaren ‘aşı reddi’ kavramı ortaya çıkmıştır. Bu kaygıların tekrar artmasıyla da birlikte Dünya Sağlık Örgütü, aşı reddini araştırmak için 2012 yılında “*Aşı Tereddütleri Çalışma Grubu*” (Vaccine Hesitancy Working Group) adı altında bir grup kurmuştur (Bozkurt, 2018, s. 72). Bu çalışma grubunun aşı reddi üzerine 2014 yılında hazırladığı raporda, aşı tereddüdü ve aşı reddi kavramları şu şekilde tarif edilmiştir. Aşı tereddüdü, aşı hizmetlerine ulaşılabilmesine rağmen bu aşılamanın uygulanmasının kabul edilmesinde geç kalmak veya uygulanmasına izin vermemek anlamına gelmektedir. Aşıya karşı olan bu tereddüt zamana ve aşılarla göre değişmektedir. Aşı reddi ise tüm aşılamanın reddedilmesi ve uygulanmasına izin verilmemesi olarak tarif edilmektedir (WHO, 2014, s. 7). Aşı konusunda yaşanan kaygıyı, Dünya Sağlık Örgütü küresel boyutta toplum sağlığına yönelik on büyük sağlık tehditlerinden biri olarak kabul etmiştir. Bu durumun hastalıklarla mücadelede ilerlemeyi tersine çeviren bir tehdit olduğunu saptamıştır (WHO, 2019).

Toplumsal bağışıklığın artırılmasında önemli bir etken olan aşıya duyulan kaygının ya da aşılamanın reddedilmesinin tüm dünyada benzer nedenleri bulunmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü bu nedenleri bireysel, toplumsal, bağlamsal ve örgütsel başlıkları altında toplamıştır (WHO, 2013). Konu ile ilgili alanyazın tarandığında da aşı karşıtlığının çeşitli nedenlerinin ortaya konulmaya çalışıldığı görülmektedir. Özellikle Covid-19 pandemisi ile bu çalışmaların artış göstermiştir. Söz konusu akademik çalışmalardan birkaçı ise şöyledir: Hausman ve arkadaşları (2014) çalışmalarında aşı reddinin nedenlerini şu şekilde açıklamıştır: Aşıların kimyasal maddeler içerdiği düşüncesi, aşı üreten şirketlerin bu işten elde ettiği gelirin art niyetli olabileceği ve doğal yoldan bağışıklık kazanmanın hastalıklardan korunmada daha etkin olduğu gerekçeleri aşı karşıtlığının nedenleri arasında sunulmuştur. Ömer Ataç ve Alp Aker (2014) ise aşı karşıtlığını üç grupta incelemiştir. Bunlar; kâr/zarar ilişkisini yeterli görmeyenler, risk altında olmadığını düşündüğü için aşı olmayı reddedenler ve dini, felsefi veya komplo temelli gerekçelerle itiraz edenlerdir. İlk grubun temel itiraz noktaları, aşılardan kaynaklanan yan etkiler ve aşıların içerdiği maddelerin uzun dönemde insan vücudunda çeşitli hastalıklara neden olabileceği endişedir. İkinci grupta bulaşma ihtimalini zayıf gördüğü için aşı olmayı reddetmektedir. Son grupta ise aşıların dini inançlarına uygun olmayan maddeler içerdiğini savunan kişiler ya da gizli düşmanların, aşılar vasıtasıyla insan bedenine kimyasal maddeler enjekte ederek nesli bozmak istediklerine dair iddialarla aşı karşıtlığı yapılmaktadır. Sosyal medyada yapılan paylaşımların aşı karşıtlığını artırdığını ortaya koyan Ma ve Stahl, (2017) Facebook’taki aşı karşıtı gruplar üzerine yaptıkları çalışmalarında aşı karşıtı gruplarda yapılan paylaşımların özellikle ebeveynleri olumsuz etkilediğini göstermişlerdir. Sosyal medyada aşılar hakkında paylaşılan eksik ve sınırlı bilgiler bireylerde tıbbi koşullardan uzak ve indirgemeci bir bakış açısının oluşmasına neden olmaktadır. Kılıç (2021) “*Post-Truth Çağda Aşı Karşıtlığı*”

adlı çalışmasıyla Facebook ve Instagram'daki aşı karşıtı grup ve hesapların paylaşımlarını inceleyerek, aşuların başka hastalıklara yol açtığı ve aşılamanın batılı ülkelerin gizli hedefleri olduğu gerekçelerini aşı karşıtı olmanın nedenleri olarak göstermiştir. Yine Facebook'taki aşı karşıtı paylaşımları inceleyen Hoffman ve arkadaşları (2019) da aşı karşıtlarının aşuların azınlıkların ve üçüncü dünya ülkelerinin nüfuslarını azaltma hedefiyle kısırlaştırıcı yan etkilerinin bulunduğu ya da öldürücü olduğuna dair argümanlarla aşı karşıtlığı yaptıklarını ortaya koymaktadırlar. Germani ve Adorno (2021) ise benzer bir çalışmayı Twitter'daki paylaşımlar üzerinden gerçekleştirmiş, aşı karşıtlarının daha çok komplo teorilerini öne sürerek aşuyu reddettiklerini tespit etmişlerdir. Son olarak Kaya, (2021) Twitter'daki aşı karşıtı görüşleri ve komplo teorisi üretimini ortaya koymayı amaçladığı çalışmasında kullanıcıların aşı karşıtı düşüncelerini savunmak adına çeşitli teoriler ortaya attığı ve bunları örneklerle destekledikleri sonucuna varılmıştır.

Bir Muhalefet Aracı Olarak Twitter

Yeni iletişim platformlarından olan Twitter, sunduğu özellikleriyle çeşitli demografik tabandan bireylerin fikirlerini özgürce ifade edebileceği bir zemin olarak görülmektedir. Yurttaşların gündemde yer alan meseleleri pratik birkaç cümleyle değerlendirdiği bu online platformlar bir kamusal zemin mahiyeti taşımaktadır. Sosyal medya platformları bu bakış açısından, “açık çevrim içi bilgi alışverişini sağlayan araçlar” olarak etkileşimi sağlamaktadır (Yates ve Paquette, 2011, s. 6) Zira sosyal medyada ifade özgürlüğü, liberal bir perspektiften ele alındığında demokratik değerlerin özgürce dolaşıma girdiği bir alan olarak tahayyül edilmektedir. Nitekim gerçek anlamda bir kamusal zeminden söz edebilmek için Habermas'ın da ifade ettiği gibi yurttaşların; “*kısıtlanmamış bir tarzda genel yarara ilişkin meseleler hakkında, toplanma, örgütlenme, kanaatlerini ifade etme ve yayınlama özgürlüklerine*” sahip olması gerekmektedir (2015, s. 95). Habermas'ın belirttiği bu özgür katılım ortamı için, yeni iletişim platformları özelinde Twitter'ın önemli bir işlev gördüğü söylenebilir. Örgütlenme ve eyleme geçmede sanal ortamların sağladığı katkıya vurgu yapan Uldam, toplumsal hareketlerin geniş kitlelerde yankı uyandırması ve hükümetlerin potansiyel risk grubu olarak gördüğü sosyal hareketleri takip etmesi açısından bu alanların önemli bir işlev gördüğüne vurgu yapmaktadır (2016, s. 201-202). Özellikle toplumun genelini ilgilendiren meseleler söz konusu olduğunda hızlı bir biçimde kamuoyu oluşması bağlamında Twitter önemli bir sosyal medya aracı olarak ön plana çıkmaktadır. Marshall McLuhan ve Quentin Fiore'nin de ifade ettiği gibi, “*yepyeni bir 'aynı andalık' dünyası*” aslında dijital bir aktivizm yaratmaktadır (2012, s. 63). Zira Twitter sayesinde bireyler daha kolay bir şekilde örgütlenmekte ve çeşitli baskı grupları oluşturarak gündemin tayin edilmesi noktasında önemli bir rol oynamaktadır. Konuya Balkin'in bakış açısından yaklaşacak olursak: “*Dijital çağ, bireysel katılım olanaklarını genişletir ve kültürün yayılmasını sağlar. Böylece gerçek bir demokrasi kültürüne katkıda bulunur*” (2004, s. 5). Kullanıcıların kendini ifade etmesi için yalnızca 280 karakterle sınırlandırılmış bir görüş alanı sunan Twitter, düşüncenin damıtılmasına neden olmakta öylece öz düşüncenin ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Bu kısıtlanmış tarz, bireylerin ifade edecekleri düşüncelerinin en önemlisini kamusal alana dökmesini sağlamakta böylece Twitter bir mikro-blog sitesi görevi yapmaktadır. Biçimsel bir demokrasinin zincirleri kıran Twitter bir muhalefet aracı olarak yükselmekte düşüncüyü, fikri ve duyguyu bildiriş açısından kolaylık sağlamaktadır. Aynı zamanda bu sanal platformunun sahiplik ve kontrol mekanizmasının kısılcısından kaçabiliyor olması kitleyi atomize olmaktan kurtararak içeriğin aktif üreticisi konumuna getirmektedir. Bunun sonucunda kitle, propaganda ve söylemlerle meydan okumanın figürü haline gelmiştir. Nitekim geleneksel medyanın sahiplik ve kontrol mekanizmalarının gücü zayıflamakta ve yeni medya demokratikleşmeye katkı sağlamaktadır ayrıca enformasyon akışı üzerindeki tekel yeni iletişim platformları sayesinde ortadan kalmaktadır (Loader ve Mercea, 2011, s. 759). Yine sosyal

medya platformlarının demokratik bir zemin olarak algılandığını vurgu yapan Jørgensen ve Zuleta, sosyal medyada ifade özgürlüğünün tezahür edilmesini değerlendirmektedirler. İfade özgürlüğü, aktif ve geniş katılım, bilgiye hızlı ve kolay erişim gibi özellikleri yeni iletişim platformlarının özgürlükler alemi olarak algılanmasını sağlamaktadır. Nitekim bu durum muhalefet edebilmeyi de kolaylaştırmaktadır. Ancak sonsuz özgürlükler alemi olarak kavranan bu platformlar aynı zamanda toplumsal ayrışmayı körükleyen etik sakıncalar doğurarak sosyal medya kamusal alanının demokratik bir ifade zemini olma rolünü zedelemektedir (Jørgensen ve Zuleta, 2020, s. 51). Her ne kadar sosyal medya kamusal alanının demokratik bir zemin olma rolü zedelense de farklı etnik köken, dil, dini görüş, sınıfsal farklılık, cinsiyetçilik, engellilik ve yaşlılık gibi ayrımcılıklara uğrayan kişilere de bu platformlarda kendilerini ifade etme olanağı sunmaktadır. Geleneksel kitle iletişim araçlarının katılım kısıtlılıklarının kırıldığı ve buna karşılık yeni iletişim platformları “anda olmayı” ya da “anda kalmayı” telkin eden yapısı, kitleyi toplumsal olaylara katılmaya ve sosyal medya kamusal alanına bir söz bırakmaya davet etmektedir. Bu açıdan öteki olarak inşa edilme kaygısını büyük ölçüde ortadan kaldıran Twitter, kişilerin konformizme sıkı sıkıya bağlı olarak düşünce üretmek zorunda kalmasını da ortadan kaldırmaktadır. Kişiler artık dışlanma kaygısını bir kenara bırakarak muhalefet edebilmektedirler. Egemen olanın hareket tarzı ve düşünme biçimi bu sanal platformlar aracılığıyla reddedilmektedir. Nitekim bir muhalefet aracı olarak kullanılan Twitter’da, açılan ve trend topic olan “#HaddiBilAzizSancar” etiketi aşı karşıtı olan grubun fikri mülkiyetini özgürce nasıl ortaya koyduğunu gösteren anlamlı veriler sunmaktadır.

Yöntem

Bireyler sosyal, kültürel, toplumsal, ekonomik, birçok konuda sosyal medya platformlarında bir araya gelerek örgütlenmekte ve dikkat çekmek istedikleri konu ile ilgili hem farkındalık yaratmayı hem de fikir alışverişi sağlamayı amaçlamaktadırlar. Uzun süredir dünya gündemini meşgul eden Covid-19 pandemisi ile ilgili çeşitli konularda da yeni iletişim platformları örgütlenmenin zemini haline gelmiştir. Bu örgütlenme konularından bir tanesi de aşı karşıtlığıdır. Bu çalışmada Covid-19 pandemisi ile daha görünür hale gelen aşı karşıtlarının Twitter’deki paylaşımları incelenerek, aşılmanın reddedilmesinin nedenleri ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Bu araştırmanın varsayımları ise şöyledir; aşı karşıtları güçlü argümanlar ileri sürmeden aşığı reddetmektedirler, aşı karşıtları Covid-19 pandemisine inanmamaktadırlar, aşının toplumsal bağışıklığı güçlendirici rolü aşı karşıtları tarafından reddedilmektedir, aşı kapitalist sistemin bir silahı olarak görülmektedir. Bu varsayımlar ve amaç doğrultusunda da Twitter’da 19 Şubat 2022 tarihinde açılan ve Türkiye’nin gündemine oturarak trend topic olan “#HaddiBilAzizSancar” etiketi ile paylaşılmış tweetler analiz edilmektedir. Bu hastag, Aziz Sancar’ın 19 Şubat 2022’de Cumhuriyet Gazetesi’ne verdiği bir röportajında “*Aşı karşıtıysan evine kapan, bulaştırmaya hakkın yok*” sözlerinin bağlamından kopartılması sonucu açılmıştır (cumhuriyet.com.tr, 2022). Sancar, röportajda söylediklerinden dolayı Twitter’da aşı karşıtlarının hedefi haline gelerek gündeme oturmuştur.

Çalışma kapsamında ilk olarak 19-21 Şubat 2022 tarihleri arasında Twitter’da “#HaddiBilAzizSancar” hastagi ile atılan tweetler NodeXL Programı Pro Sürümü ile çekilmiştir. Bu program ile çekilebilecek maksimum veri oranı 18.000’dir. Ancak program kimi zaman 18.000 üzerinde de veri verebilmektedir. Bu çalışmada “#HaddiBilAzizSancar” hastagi ile atılmış olan 19.435 veriye ulaşılmıştır. Bu veriler sınıflandırıldığında 267 Mentions, 878 MentionsIn Retweet, 417 Replies to, 12680 Retweet, 5.193 Tweet ortaya çıkmıştır. 5.193 tweet içinden tekrar tweetler, konuyla alakalı olmayan tweetler ve Aziz Sancar’a destek veren tweetler çıkarılınca analiz edilecek 1163 tweet elde edilmiştir. Çalışmaya dahil edilen bu tweetler araştırmacılar tarafından içerikleri dikkate alınarak beş kategoride toplanmıştır. Bu kategoriler, aşı içeriğine yönelik önyargı, aşılmanın altında kompo teorilerinin olduğu

argümanı, dini ve felsefi temelli gerekçelerle aşının reddedilmesi, pandemiye inanmadıkları için aşı karşıtı olanlar ve aşı karşıtlığını bir argümana dayandırmayanlar şeklindedir. Daha sonra bu kategorilerde toplanan tweetler betimsel analizle ele alınmıştır. Betimsel analiz, çeşitli yöntemlerle elde edilmiş verilerin önceden belirlenmiş temalar ve kategoriler bağlamında özetlenerek yorumlanmasını ve çıkarımlarda bulunulmasını sağlayan bir analiz türüdür (Yıldırım ve Şimşek, 2003: 76). Ayrıca bu analiz türünde ifadelerin özgün biçimlerine sadık kalmak esastır. Betimsel analiz, kişilerin söylediklerinden doğrudan alıntılar yaparak tanımlayıcı bir yaklaşımla verileri sunmaya ve onları analiz etmeye dayanmaktadır. Verilerde yer alan kelimelere, ifadelere, kullanılan dile, diyalogların yapısına ve özelliklerine, kullanılan sembolik anlatımlara ve benzetmelere dayanarak çeşitli çıkarımlarla betimsel bir analiz yöntemi yürütülebilir (Kümbetoğlu, 2012:154). Dolayısıyla bu nitelikte bir araştırma için betimsel analiz yöntemi en uygun yöntem olarak seçilmiştir.

Bulgular

“#HaddiBilAzizSancar” hastagi ile Twitter’da paylaşılan iletiler belirlenen kategoriler altında değerlendirilerek aşı karşıtlarının, sosyal medyada hangi nedenlerle aşıları reddettiği ortaya koyulmuştur. Aşı karşıtlarının aşığı deneysel bir sıvı olarak gördüğü ve ne olduğu belli olmayan bir kimyasal olarak tanımladığı görülmüştür. Ayrıca Covid-19 pandemisinin küresel güçlerin bir oyunu olduğu, aşının da bu maksatla üretilerek insanlığın genetiğiyle oynamakta bir araç olarak kullanılacağı düşünülüyor saptanmıştır. Aynı zamanda aşı karşıtlarından bazılarının ise herhangi bir argüman ileri sürmeden aşığı reddettikleri ulaşılan bulgulardandır. Aynı zamanda “#HaddiBilAzizSancar” hastagi ile atılmış tweetlerde sadece aşı karşıtı iletiler değil Prof.Dr. Aziz Sancar’ın söylediklerine hak veren ve toplum sağlığı açısından aşının önemine dikkat çeken tweetler de bulunmaktadır. Yukarıdaki ön bulgular ışığında aşı karşıtlarının argümanları kategorilere ayrılarak betimsel bir analizle değerlendirilmektedir. Bu kategoriler ve genişletilmiş bulgulara ilişkin sayısal verilerin yer aldığı tablo şöyledir:

Tablo 1: Kategoriler ve tweet sayısı tablosu

Kategoriler	Aşı İçeriğine Yönelik Önyargı	Aşılanmanın Altında Komplo Teorilerinin Olduğu Savı	Dini Temelli Gerekçelerle Aşının Reddedilmesi	Pandemiye İnanmadıkları İçin Aşı Karşıtı Olanlar	Aşı Karşıtlığını Bir Argümana Dayandırmayanlar
Tweetler	428	247	64	88	336

Yukarıda sunulan bulguların yanında “#HaddiBilAzizSancar” hastagi ile Twitter’da paylaşılan iletiler belirlenen kategoriler altında değerlendirilerek aşı karşıtlarının, sosyal medyada hangi nedenlerle aşıları reddettiği ortaya koyulmuş aynı zamanda kullanıcıların etkileşime geçtiği sosyal ağın görselleştirmesi yapılarak “#HaddiBilAzizSancar” ağı yorumlanmıştır. NodeXL Programı, özellikle toplumsal söylemlerin arketiplerini anlamak ve bunlar arasındaki ilişkiyi değerlendirmek açısından oldukça elverişli olmakla birlikte sosyal medya platformlarında kullanıcılar ya da gruplar arasındaki bağlantı ilişkilerini ve tartışma konularını okumak açısından oldukça etkili görülmektedir. NodeXL Programı seçilen bir kelime ya da etiketten yola çıkarak kullanıcıların sosyal medya kamusal alanında hangi konularda benzer düşünceleri taşıdığını hangi konularda ise kutuplaştıklarını öğrenmek açısından işlevseldir. Zira program ağın merkezilik ölçümlerini yaparak etkili ve etkisiz aktörler ya da gruplar hakkında çeşitli fikirler vermektedir. Ağın merkezilik ölçümü, bir tartışma ağındaki en etkili aktörleri görmek ve söylemlerin nasıl biçimlendiğini analiz etmek açısından oldukça önemlidir. Bu açıdan araştırmada hem yukarıda sunulan 19.435 iletiyi hem de ağ

görselleştirmesini elde etmek için programa işlenen ön özel ayarlar şöyledir:

- Find and import missing tweets/ Eksik tweetleri bulun ve içe aktarın.
- Count and merge duplicate edges/ Yinelenen kenarları sayın ve birleştirin
- Group by cluster/ Kümeye göre gruplandırın
- Graph metrics/ Grafik metrikleri
- Autofill columns/ Sütunları otomatik doldurma
- Subgraph images/ Alt grafik resimleri
- Show graph/ Grafiği göster

Bu ayarlara göre betimsel analizi yapılacak olan tweetler toplanmıştır ve yukarıda yöntem kısmında ifade edilen kriterlere bağlı kalınarak 1163 tweet elde edilmiştir. Ayrıca aşağıda 19.435 iletiye ilişkin ağ görseli ve “#HaddiBilAzizSancar” ağındaki etkili aktörler ışığında konuya ilişkin bulgular sunulmaktadır.

Şekil1: “#HaddiBilAzizSancar” Hastaginin Ağ Görselleştirmesi

NodeXL Pro sürümüyle elde edilen yukarıdaki ağ görselleştirmesi aşı karşıtlarının “#HaddiBilAzizSancar” etiketiyle nasıl etkileşime geçtiklerini göstermektedir. Yukarıdaki noktalar ve isimler “#HaddiBilAzizSancar” ağındaki 19.435 etkileşimi göstermektedir. Bazı kullanıcıların silik görünmesinin ya da üst üste geçmiş görünmesinin sebebi ağın

yoğunluğundan kaynaklanmaktadır. Zira ağdaki en etkili aktörler/kullanıcılar programın Eigenvector Centrality özelliğinden yararlanılarak ön plana çıkarılmıştır. Böylece ağda hangi söylemlerin ağır bastığı, ağa hangi aktörlerin söylemlerinin şekil verdiği belirlenmeye çalışılarak betimsel analiz güçlendirilmiştir. Ağ görselleştirmesi olarak Fruchterman-Reingold algoritması kullanılmıştır. Bu algoritma ağları görselleştirmede kullanılan en etkili algoritmalarındandır. Düğüm büyüklükleri Eigenvector Centrality özelliğinden yararlanarak tespit edilmiştir. Düğümler kullanıcıları temsil etmektedir. Eigenvector Centrality bir ağda daha önemli olan aktörleri tespit etmekte, Fruchterman-Reingold algoritması ise söz konusu aktörleri merkezde toplamayı sağlamaktadır. Bu açıdan yukarıdaki dağılım betimsel bir analizle ele alındığında, ağda ön plana çıkan birçok kullanıcının aşığı deneysel bir sıvı olarak gördüğü ve ne olduğu belli olmayan bir kimyasal olarak tanımladığı bulgusuna ulaşılmıştır. Ayrıca Covid-19 pandemisinin küresel güçlerin bir oyunu olduğu, aşının da bu maksatla üretilerek insanlığın genetiğiyle oynamakta bir araç olarak kullanılacağı düşüncesinin ağda hâkim olduğu saptanmıştır. Aynı zamanda yukarıdaki ağda yer alan çeşitli iletilerde aşığı karşıtları herhangi bir sebep göstermeden aşığı reddetmektedirler. “#HaddiBilAzizSancar” hastagi ile atılmış tweetlerde sadece aşığı karşıtı iletiler değil Prof. Dr. Aziz Sancar’ın söylediklerine hak veren ve toplum sağlığı açısından aşının önemine dikkat çeken tweetler de bulunmaktadır. Ulaşılan bir başka bulgu ise aşığı karşıtlarının aşığı reddettikleri için diğer insanlar tarafından cahil bulunduğu ve Prof. Dr. Aziz Sancar gibi dünyaca ünlü bir bilim insanını eleştirmenin pervasızca bir davranış olduğu yönündeki düşüncenin baskınlığıdır. Bu minvalden hareketle yukarıdaki ön bulgular ışığında aşığı karşıtlarının argümanları kategorilere ayrılarak betimsel bir analize tabi tutulmaktadır.

Aşığı İçeriğine Yönelik Önyargı

Aşıların içeriğinde çeşitli kimyasal maddelerin bulunduğu ve bunların insan sağlığına zararlı olduğu savı, aşığı karşıtlarının en sık dile getirdikleri nedenlerden birisidir. Covid-19 pandemisi sürecinde uygulanan aşılar hakkında da benzer tutumlarla aşığı karşıtlığı yapılmaktadır. “#HaddiBilAzizSancar” hastagi ile aşının içeriğine yönelik önyargıyı ortaya koyan 428 tweet paylaşılmıştır. Bu kategori bağlamında paylaşılan iletiler değerlendirildiğinde “aşının içeriğinden dolayı felçlere ve kalp krizlerine neden olduğu, görme kaybı yaşattığı, kısırlık yaptığı ve hatta bu aşıların ölümlere neden olduğu” sosyal medyada dolaşan söylemler arasında yer almaktadır. İletilere bakıldığında sıklıkla “deneysel sıvı” olarak adlandırılan aşının, çeşitli yan etkilerinin olduğu ve bireylerin hayatının riske atıldığı dile getirilmektedir. Aşığı karşıtlarının, bu argümanlarını desteklemek için iletilerinde bilim insanlarının söylemlerine de yer verdikleri görülmektedir. Bu kategori bağlamında gönderilen iletiler şöyledir:

Kimse bizleri hiçbir güvence verilemeyen, doğabilecek yan etkilerinden sorumluluk üstlenemeyenlerin kobayı yapamaz. #HaddiBilAzizSancar

Sanırsın mucizevi bir ilaç! daha yan etkilerinin bile bilinmediği, yaptırılanın da yüzde yüz korunmadığı bı uygulamayı yaptırmaya hiç kimse mecbur değil! Öyle bir algı var ki ülkeye virüsü aşığı olmayanlar yayıyor sanki #HaddiBilAzizSancar

Aloooğğğ daha içeriği bilinmeyen aşığı için neden hayatımı riske atayım? #HaddiBilAzizSancar

Bir insanın bilim adamı olması, onun her sözünün bilimsel olduğu, mutlak doğru olduğu anlamına gelmez. Aziz'in sözü haddi aşığı özne bir değerlendirmedir. Nobel ödüllü Virolog Luc Montaigner'in ""Mutasyona uğrayan virüsün aşığı olmaz"" sözü bilimsel bir ifadedir #HaddiBilAzizSancar

Aşı karşıtları paylaşımlarında aşuların insanları belli bir süre sonra zombiye dönüştüreceğine dair distopik söylemlere de yer vermişlerdir. Covid-19'un ikonografilerinden sadece birisi olan "zombi" genel yapısı itibariyle ele alındığında başkalaşmış bir türü ifade etmektedir. Aşı bu bağlamda girdiği bedeni başkalaştırarak özünden kopartan, tehditkâr bir biyolojik silah olarak kavranmaktadır. Twitter kullanıcıları aslında "zombi" sözcüğüne metaforik bir gönderme yapmaktadır. Ayrıca uygulanan aşuların içeriğine güvenmeyen bireyler, paylaşımlarında aşının yukarıda belirtilen yan etkileri ve zararlarının daha sonra ortaya çıkacağı iddiasını da ortaya atmaktadırlar. Bu bağlamda atılan tweetlerden bazıları ise şöyledir:

#HaddiBilAzizSancar Aşı olanların birkaç sene sonra zombi olmayacakları ne malum, asıl biz aşısızlar sizden ürkuyoruz, bakalım başımıza nasıl psikopatlar olarak yayılacaksınız

Doktorlar aşuların zararlı ve ölümcül olduğu ispat edilince nasıl bir savunma yapır kivracağız #HaddiBilAzizSancar

Covid-19 pandemisi ile uygulanmaya başlanan ve yeni tekniklerle üretilen aşuların, birey sağlığını tehdit ettiğine dair düşünceler de aşı karşıtlarının gerekçeleri arasında yer almaktadır. Daha önce test edilmemiş veya onaylanmamış mRNA teknolojisinin kullanıldığı yöntem ile üretilen BionTech aşının, insanın genetik yapısında değişimlere neden olduğu gibi iddialar da aşı karşıtlarının paylaşımlarındaki savunmaları arasındadır. Bu değerlendirmeye ilişkin tweetlerden bazıları ise şöyledir:

Böyle bir çıkış bekliyordum kendisinden nobel ödülünü boşa almadığını göstermiş oldu. Yakın bir tarihte insanlara BionTech sıvısı gibi insan DNA'sını hedef alan aşuların güzellemesini yapacak karşı çıkanlara da "nobelli adam mı bilecek sen mi? Diyecekler #HaddiBilAzizSancar

Aşuların güvenilirliğini sorgulayan bireyler, aşı olmayanların okullara alınmaması, seyahatlerde aşı kartı zorunluluğunun olması ve PCR Testi zorunluluğu gibi kurallara da itiraz etmekte ve aşuları sorgulamalarının anayasal bir hak olduğunu iletilerinde dile getirmektedirler. Covid-19 pandemisi sürecinde uygulanan bu yasaklar ve zorunlulukları da bilim adına yapılan bir soykırım olarak değerlendirmektedirler. Nitekim kişiler bu bakış açularına ilişkin iletilerini şöyle inşa etmektedirler:

mRNA deneysel sıvılarını SORGULAMAK, rıza göstermemek TC ANAYASASI teminatındadır! "aşı karşıtı" terimini kullanan herkes TCK'na göre nefret suçu işlemektedir! Bunama emareleri gösteren #HaddiBilAzizSancar; TOPLUM SAĞLIĞINI KORUMAK ADINA psikolojik tedavi için tecrit edilmeli!

Bilim insanı bizi eve kapatabilir, anayasayı askıya alabilir, bilim adı altında soykırım yapabilir. Bu onun hakkıdır ama senin söylediklerini onaylamama hakkın yoktur! At imzanı dozlan ve çeneni kapat diyorlar. #HaddiBilAzizSancar

#HaddiBilAzizSancar hastagi ile paylaşılan iletilerde aşı kavramı, aşı karşıtları tarafından; "deneysel sıvı, deneysel zehir, ruhsatsız sıvı, ölümsüzlük iksiri ve zehirli sıvı" gibi ifadelerle tanımlanırken, toplumsal bağışıklık için aşuyu savunanlar ise aşı karşıtları tarafından; "aşı deneyi seviciler, aşı tapıcısı, aşı aşıkları, sıvı köleleri, denek ve kobay" gibi kelimelerle tasvir edilmektedirler. Aynı zamanda aşı karşıtları ise kendilerini "kutsal sıvısız" olarak adlandırmaktadırlar.

Aşılanmanın Altında Komplo Teorilerinin Olduğu Savı

Aşı karşıtlarının ortaya attığı en yaygın aşı reddetme nedenlerden birisi ise Covid-19 virüsünün biyolojik bir silah olduğu ve aşının bu virüsü üreten küresel güçler ile büyük ilaç firmalarına hizmet ettiği görüşüdür. Aşı karşıtları bu görüşü savunurken gerekçelerini birden

çok argümanla temellendirmeye çalışmaktadırlar. Twitter’da “#HaddiBilAzizSancar” hastagi ile yapılan 247 paylaşımın çoğunda bireyler, Covid-19 pandemisine inanmadıklarını ve bu pandeminin küresel güçler ve ilaç baronlarına hizmet ettiğini dile getirerek, bunu sıkça kullandıkları “plandemi” kavramı ile ifade etmektedirler. Bu bağlamdaki iletilerin taşıdığı ortak düşünce pandeminin küresel güçler tarafından üretilmiş bir oyun olduğu ve bu nedenle yaşanan şeyin pandemi değil, üretilen bir plan olduğu savıdır. Bu bağlamda atılan tweetlerden bazıları şunlardır:

Küresel çetelere ve dayatmalarına karşı dik durmaya devam! Sıvıci komikler, sizler sorgulamayı unutmuş olabilirsiniz ama bizler ise küresel çeteleri işşâya devam edeceğiz #HaddiBilAzizSancar

ABD’nin mayın eşekleri tabirini anımsattın ama hiç iyi etmedin. Plandemideki gönüllü köleleri daha iyi anlatacak bir ifade olamazdı. Bill’in askerlerine hatta bize baya faydanız oldu aslında. İkinci Nobel gelsin #HaddiBilAzizSancar

Hadsiz müptezel ABD’de suyunu sıkılmışlar kullanıp bi kenara koymuşlar posası çıkmış posasına TÜRKİYE’de sıviperest Bill Gates’e iman etmiş DSÖ’ne tam itaat etmiş hatta içlerin de tıp’bi sapık olan hastalara entübe’de elime düşersin diyen şrz lere yön veriyor. #HaddiBilAzizSancar

Aşı karşıtları tweetlerinde Covid-19 pandemisi ile ilgili söylenenlere inanamadıkları ve bunlarla mücadele edeceklerini de dile getirmişlerdir. Aynı zamanda kullanıcıların Milliyetçi bir perspektiften hareketle, küresel güçlerin aşıyla, Türk milletini yok etmeyi amaçladığı düşüncesini taşıdıkları da tespit edilmiştir. Kullanıcılar bu açıdan şöyle iletiler inşa etmişlerdir:

Türk Milletini yok edecek kadar sıvılayamadıkları için Nazi Subayı Sancar Piyonunu öne sürdüler. Boşuna çabalamayın Pfizer köpekleri sizi yok edeceğiz #HaddiBilAzizSancar

#Türkiye’nin denekliği uzasın sorun çıkmasın diye halâ herkesimden destek var. iblisin savaşçıları heryerde. Fareler artık denek değil. DSÖ ile 10 yıllık anlaşma bizleri fare yaptı. Şeref ve Onurunuz için direnin. Plandemi şerefsiz bir oyun insanlık için #HaddiBilAzizSancar

Aşı karşıtlarının bu konudaki savlarından bir diğeri ise insanların vücutlarına aşı dedikleri sıvı ile çip enjekte edileceği ve bu yolla da insanların takip edileceği yönündeki iddialardır. Nitekim aşı karşıtları, aşı olanları da gönüllü köle olarak tarif etmektedirler. Söze konu olan ileti şöyledir:

Çiplenmek grafenlenmek öldürülmek eroin baglimsi gibi asi olmak entube edilmek otopsi yapılmaması hergun vaka sayısı vermek havayı zehirlemek maskeli soytariligin neresi sağlık oldu laa #HaddiBilAzizSancar

Aşılama hakkındaki komplo teorilerine inanarak aşıları reddeden bireylerin, bilimsel veri ve açıklamaları da reddetme eğiliminde oldukları gözlemlenmiştir. Yapılan paylaşımlarda sadece aşı karşıtlığı yapılmamış, negatif söylemlerden Nobel Ödüllü bilim insanı Prof.Dr. Aziz Sancar da payını almıştır. Aşı karşıtları, Sancar’ın aşı ile ilgili sözlerinden dolayı onun bilim insanlığını ve aldığı Nobel Ödülü’nü sorgulamaktadırlar. Ayrıca aşı karşıtları, Sancar’ın küresel güçlerin sözcüsü olduğu ithamında da bulunmaktadır. Aş karşıtlarına göre bu küresel güçler ise şunlardır: “ABD, Yahudi Lobisi, Siyonistler, Bill Gates, Pfizer İlaç firması ve Dünya Sağlık Örgütü.” Bu güçlerin kuklası olmakla suçlanan Aziz Sancar, çeşitli söylemlerle “illuminatiye, ilaç baronlarına ve deccale” hizmet eden bir “Nazi subayı” ve “sözde bilim adamı” olarak hedef gösterilmektedir. Bu kategori bağlamında atılan tweetlerden bazıları şöyledir:

Allah kimseyi küreselcilerin elinde kukla etmesin. Yoksa onların maşası olur, halkın gözün de 5 kuruş değer olmaz. Bana ne senin Nobel ödülünden #HaddiBilAzizSancar

Küreselci Çakalların Sözcülüğünü Yaparsa Pekâlâ #HaddiBilAzizSancar Diyenler Olacaktır Bir Ayağı Çukurda Bize Çocuklarımıza Değil Allah'a Yakın Olmaya Baksın

Dinî Temelli Gerekçelerle Aşının Reddedilmesi

Dinî temelli gerekçelerle aşının reddedilmesi kategorisinde 64 ileti tespit edilmiştir. Bu iletiler genelde kaderci bir teslimiyete ya da bilimin ve bilim insanlarının her zaman insanoğlunun yararına işleyen bir sistematığın parçası olmadığı argümanına dayanmaktadır. Nitekim “#HaddiBilAzizSancar” trend topici/konusu bağlamında atılan tweetler incelendiğinde, aşı karşıtlarının bu etiketle çeşitli anlamlar ürettiği ve bu anlamları sosyal medya kamusal alanında dolaşıma soktuğu tespit edilmektedir. Bu iletilerden bazıları şunlardır:

Bilime tapan, bilimin her zaman insanlığın hayrına çalıştığını, bilim adamlarının hiç hata yapmadığını zanneden. Bilimin, bugün büyük ölçekte şeytana hizmet eden sapık insanların eline geçtiğinden haberi olmayan aşiperest zombilerle dolmuş burası

Bu adamı bu kadar önemsemeyin. Allah ne derse o olacak #HaddiBilAzizSancar

Ölümsüzlük iksiri sanki bu sıvılar ALLAH (C.C) Her canlı ölümü tadacak #HaddiBilAzizSancar

Aşının koruduğuna ve aşıLıLara kovitin aşısızLardan geçtiğine olan inancLarı Allah'a ve ayetlerine olan inancLarının çok önüne geçmiş #HaddiBilAzizSancar

Beni aşı, maske değil Allah korur. Tedbir bizden Takdir Allah'tan. Takdir gelmiş se tedbiridi bozar #HaddiBilAzizSancar

Biz Allah'tan korkuyoruz, plandemilerden ve masallardan değil #HaddiBilAzizSancar

Aşı karşıtlığını dini temelli gerekçelerle meşrulaştıran Twitter kullanıcıları aşılınmayı reddederken aynı zamanda satır aralarında kullandıkları “şeytana hizmet eden, aşiperest zombiler” gibi mikro ifadelerle bilim insanlarını eleştirmektedirler. Bu kullanıcılara göre bilim insanları, bilimi şeytana hizmet etmek amacıyla kullanmakta ve “aşiperest zombiler” gibi hareket etmektedirler. Yine “ölümsüzlük iksiri sanki bu sıvılar”, “Allah ne derse o olacak, ALLAH (C.C) Her canlı ölümü tadacak” ve “Allah'a ve ayetlerine olan inancLarının çok önüne geçmiş” gibi ifadelerden yola çıkarak bilimsel hakikatleri reddetmenin temel motivasyonunun yaratıcı güce koşulsuz inanmaktan geçtiği ve bunun da kaderci bir teslimiyetten geldiği sonucuna varılabilir. Covid-19 salgınının toplumsal düzeyde ortaya çıkardığı bilanço (ölüm, vaka, ekonomik krizler, sosyo-psikolojik yıkımlar vb.) görmezden gelen kimi aşı karşıtları, ilahi güce olan inancın hor görülmesine karşı çıkmaktadırlar. Aşı karşıtlarının, aşılardan ölümsüzlük iksiri gibi kavranmaması gerektiği düşüncesi ve her canlıyı ölüm gibi mutlak bir sonun beklediği türünden bakış açıları, bilim ve din arasındaki hassas dengenin bozulduğunun da bir kanıtı olabilir. Böylesi bir aşı karşıtlığı psişik bir savunma olarak değerlendirilebilir. Aynı zamanda ifade etmek gerekir ki bazı Twitter kullanıcıları “#HaddiBilAzizSancar” tartışmasına yalnızca Kur'an-ı Kerim'den bir ayet paylaşarak dahil olmuşlardır. Söz konusu ayetlerden birisi üzerinden değerlendirmede bulunulacak olursa, aşı karşıtlarının neden dini bir argümandan yola çıkarak aşırı reddettiği konusu bütüncül bir bakış açısıyla ele alınabilir. Fussilet Suresi'nin 46. ayetini paylaşan aşı karşıtı Twitter kullanıcıları: “Kim salih amel işlerse kendi lehinedir; kim de kötülük işlerse kendi aleyhinedir” düşüncesine teslim olarak bilim insanlarının insanoğlunun yararına çalıştığını reddetmektedirler (41/46). Bu kategori bağlamındaki bu bulgudan hareketle söylenebilir ki aşı karşıtları ayetleri olumsuzluklarla ilişkilendirmektedirler. Aşı karşıtları, bilim insanlarının Covid-19 salgını süresince yaptığı çalışmaların insanlığın yararını olup olmadığını bilimsel sonuçlardan yola çıkarak değerlendirmemektedirler. Böylesi bir değerlendirmenin yapılmaması, koşulsuz dini teslimiyetten kaynaklanmaktadır. Yani gönderilen iletilerde (bu

salgından korunmak için tüm tedbirleri alırım ve kurallara uyarım ancak ilahi güç neyi takdir ediyorsa olacak olan odur) biçiminde harmanlanmış bir yaklaşımla karşılaşılmamaktadır.

Pandemiye İnanmadıkları İçin Aşı Karşıtı Olanlar

"#HaddiBilAzizSancar" hastagi atılarda tweetlerden bir kısmında ise aşı karşıtları Covid-19 pandemisine inanmamak suretiyle aşığı reddetmektedirler. Bu bağlamda paylaşılan ileti sayısı ise 88'dir. İletilerde aşı karşıtları Covid-19 pandemisinin sahte olduğunu ifade ederek salgına ve tedavi için üretilen aşılaraya güvenmediklerini dile getirmişlerdir. Aynı zamanda tweetlerde pandeminin bir paranoya olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca aşı karşıtları pandemi sürecini; "plandemi", "pandemi masalı" ve "yalandemi" gibi söylemlerle tanımlamışlardır. Bu açıdan aşı karşıtları, Covid-19 virüsünü laboratuvarında üretilen ve tüm dünyaya yayılan sahte pandemi olarak kabul etmektedirler. Aşı karşıtları bu düşüncelerini şu tweetlerle vurgulamaktadırlar:

Sahte biliminiz, Sahte pandeminiz, sahte testleriniz. Eeeh yettiniz be, nobeline de sana da.. #HaddiBilAzizSancar

Kimsenin keyfi için en temel haklarımdan vazgeçecek değilim. Pandemi paranoyanız için tedavi olun #HaddiBilAzizSancar

Size göre pandemi bazılarına göre plandemi bana göre yalandemi HaddiBilAzizSancar

Bu virüsü laboratuvarında üreten, yayan, sonra dünyaya Aşı satarak para kazanan, dünya nüfusunu planlamaya çalışan sahte ilahlara sesleniyorum #HaddiBilAzizSancar

Bu pandemi dedikleri masal bitti seçim insanın kendisinde ister gerçekleri görür maske aşı saçmalığını bırakır ister görmez bill gates in köpekliğini yapar #HaddiBilAzizSancar

Pandemiye inanmayanlar paylaşımlarında sadece aşığı değil, pandemi boyunca koyulan kurallara da itiraz ederek özgürlüklerinin kısıtlandığını dile getirmişlerdir. Bunlar arasında en çok tepki gösterilen kural ise maske zorunluluğu kuralı olmuştur. Paylaşımlarda maskelerin herhangi bir virüsten korumadığı, hatta maskelerin verdiği zararların ölümlere neden olduğu ifade edilmiş ve bu ifadeler çeşitli bilim insanlarının söylemleriyle de desteklenmiştir. İletilerde maske zorunluluğunun bir kölelik olduğu dile getirilerek, maske takmayan kişilerin toplumda ötekileştirilerek ayrımcılığa maruz bırakıldıklarından yakınılmıştır. Bu anlamda paylaşılan tweet örnekleri ise şu şekildedir:

Bütün bilim adamları bilir ki, maske virüs tutmuyor toz parçasını dahi tutamaz. Virüs mikro hacmi küçük olduğundan cama da girer. Dedikleri gibi büyük bir hastalık olsaydı, hekimler ile sağlık çalışanları kutulamazdı. #HaddiBilAzizSancar

Şuradan anlayın maske köleliktir !! #HaddiBilAzizSancar

Yahu maske karşıtı diye toplu taşımaldan attınız #HaddiBilAzizSancar

Son zamanlardaki artan çocuk ölümlerinde #maske nin etkisi var mı yok mu? 2 yıldır bu çocuklar zehir soluyor. #HaddiBilAzizSancar

11 farklı bilimsel ödüle layık görülen dünyaca ünlü mikrobiyoloji uzmanı Sucharit Bhakdi maske hakkında diyor ki: "eğer çok fazla karbondioksit olursa beyniniz ve bütün organlarınız zarar görür" #HaddiBilAzizSancar

Aşı Karşıtlığını Bir Argümana Dayandırmayanlar

Aşı karşıtlığını bir argümana dayandırmayan Twitter kullanıcıları ise 336 ileti paylaşmıştır. Söz konusu iletilerden kişilerin hiçbir gerekçe göstermeden aşının yararlarına

inanmadıkları ve bilimi inkâr ettikleri anlaşılmaktadır. Sosyal medya kamusal alanına yalnızca bir düşünce bırakmak amacıyla atılan bu aşı karşıtı tweetlerden bazıları şöyledir:

Ben bütün Aşı hakkımı Aşı aşıklarına hibe ediyorum... #HaddiBilAzizSancar

Bir tane aşı olmadım hastanenin önünden bile geçmedim bir kere bile evde oturdum. Sana mı sorucam neyi ne zaman yapacağımı? #HaddiBilAzizSancar

Aşısız özgür insanlar olarak Ne güzel dayandık Ne güzel direndik Ne güzel birlik olduk Ne güzel savunduk Ne güzel koruduk Sinirleri bozuldu Köle yapmak isterken milyonları kardeş yaptılar 😊 Maske bağımlılığı çok zararlıdır #HaddiBilAzizSancar

#HaddiBilAzizSancar ne zaman ülkemizde aşı olmak istemeyen sayısı artsa hemen bir ünlüyü konuşturuyorlar. Dünyanın %70 ini aşılamadan yakamızdan düşmeyecekler. 3.dozu olan azaldı. 2 doz olanı aşısız sayıyorlar. Amaç 3.doza ikna şimdi #HaddiBilAzizSancar

#HaddiBilAzizSancar çok şükür ne aşı oldum ne de covid. İstedığınız kadar kıskanın ben gezeceğim. 4.dozunuzu olun bilime güvenin 😊😊😊😊#HaddiBilAzizSancar

Yukarıdaki iletiler her ne kadar sebebi belirsiz bir aşı karşıtlığı taşıyor gibi görünse de söylemsel bir değerlendirmeye ele alındığında; “aşı aşıkları”, “bir tane aşı olmadım hastanenin önünden bile geçmedim”, “aşısız özgür insanlar”, “köle yapmak isterken milyonları kardeş yaptılar 😊 Maske bağımlılığı çok zararlıdır”, “4.dozunuzu olun bilime güvenin 😊😊😊😊” gibi bazı mikro mesajlar taşımaktadır. Zira “Aşı aşıkları” ifadesi aşı olanlara bir göndermedir. Aşı olmayanlar, aşı olanları aşırı salgına bağlı doğabilecek rahatsızlıkları bertaraf etmek için bir tedbir yöntemi olarak kullanmaktan daha çok birer aşı tapıcısı gibi davranmakla suçlanmaktadır. Aşı karşıtı olanlar ve olmayanlar arasındaki bu gerilime bazı Twitter kullanıcıları ise; “keşke merhamet aşısı olsa”, “bırakın aşı olan olsun, olmayan olmasın”, “kimsenin başkasının bedenine enjekte edilecek sıvıya karışmaya hakkı yok! Birbirinize saygılı olun”, “Aziz Sancar değerli bir bilim insanıdır söylediklerine kulak vermek gerekir. Ancak kişilerin özgürlüğüne saygı duymak gerekir” şeklinde uzlaştırıcı bir yanıt vermektedir. Yine, “bir tane aşı olmadım hastanenin önünden bile geçmedim” biçimindeki bir tweet, çerçevesi belirsiz bir algı süreci yaratmaktadır. Zira bu ve buna benzer tweetler diğer insanların aşılama isteğini zayıflatır, kişilerin biyolojisinin birbirinden farklı olduğu gerçeğini kaçırmamak gerekir. Aynı zamanda, “aşısız özgür insanlar”, “köle yapmak isterken milyonları kardeş yaptılar 😊 Maske bağımlılığı çok zararlıdır” biçimindeki mikro ifadelerle aşı karşıtları, insan bedeninin aşıyla rehin alındığını belirtmektedirler. Bu bağlamda aşı karşıtlarının aşının bir pranga olduğu yönündeki komplocu bir düşünceden beslendikleri söylenebilir. Aşı karşıtlığını bir argümana dayandırmayan Twitter kullanıcılarının iletilerine, “aşı ölümsüzlük vermiyor”, “aşı modern köleliktir” şeklinde cevap veren kullanıcıların yorumları ise aşı karşıtlığını bir argümana dayandırmayan kullanıcılar tarafından desteklenmektedir. Böylece aslında aşı karşıtları düz anlamda bir argüman belirtmemiş gibi görünürken, mikro ifadelerle aşı karşıtlığının nedenleri ortaya koymaktadır. Aynı zamanda “maske bağımlılığı çok zararlıdır” mikro ifadesinden yola çıkarak, aşı karşıtları tarafından maskenin bir tedbir biçimi olarak algılanmadığı ve bir bağımlılık aracı gibi görüldüğü türünden bir ifade de bulunabilir. Ancak aşı karşıtlığını bir argümana dayandırmayan söz konusu iletilerden, maskenin neye ya da kimlere bağımlı yaptığı mikro ifadesine ulaşmak güçtür. Aynı zamanda Covid-19 süreci mizahi araç olarak da kullanmakta, aşı karşıtlığı ortaya konulurken bir argümandan beslenmek yerine aşı mizahın bir unsuru olarak ele alınmaktadır. Nitekim aşı karşıtı birisinin “4.dozunuzu olun bilime güvenin 😊😊😊😊” biçimindeki mizahi anlayışına destek veren birçok tweet bulunmaktadır. Bu tweetlerden birisi de “Ali, Mehmet, Hasan toplamda 54 doz aşı olmuşlar Ali 14 biontech ,8 sinovac,1 turkovac aşı olduğuna göre Hasan'la

Mehmet kaç doz biontech aşı olmuştur” tweetidir. Böylesi mizahi matematiksel hesaplar aşı karşıtı insanların aşya olan inancının neredeyse olmadığını göstermektedir.

Sonuç

Aşı karşıtlığı her dönemim önemli konuları arasındadır. Ancak yeni iletişim platformları sayesinde bu karşıt duruş daha görünür bir hale gelmiştir. Son birkaç yılda küresel çapta yaşanan Covid-19 pandemisi ve beraberinde aşılama süreci sosyal medya kamusal alanında büyük bir yankı bulmuştur. Bu açıdan dijital çağın kamusal alanı olarak kabul edilen Twitter da aşı karşıtlarının kullandığı en önemli sosyal medya platformu olmuştur. Aşı karşıtları bu yeni alanda örgütlenerek çeşitli argümanlarla muhalif söylemlerini topluma yaymayı amaçlamışlardır. Sosyal medya aşı karşıtlarını zaman ve mekân mefhumundan kurtararak fikirlerini özgürce ulaştırabilecekleri bir alan sağlamıştır. Bu çalışmada Twitter’da Covid-19 pandemisi sürecinde üretilen aşılara gösterilen karşıtlığın nedenlerini ortaya koyarak bireylerin bu konudaki söylemlerini analiz etmek gayesiyle gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede Aziz Sancar’ın Cumhuriyet Gazetesi’ne verdiği röportajda söylediği sözler üzerine aşı karşıtları tarafından açılan ve trend topic olan “#HaddiBilAzizSancar” hastagi ile paylaşılmış tweetler NodeXL Programı Pro Sürümü ile toplanıp içeriklerine göre kategorilere ayrılarak analiz edilmiştir.

Son tahlilde, aşı karşıtlarının Covid-19 aşılarını reddetme nedenleri sıralandığında aşılarda içerdiği duyulan güvensizliğin bunların başında geldiği sonucuna varılmıştır. Aşıların hangi maddeleri içerdiğinin bilinmemesi, içinde çeşitli kimyasal maddelerin yer aldığı iddiası ve bu aşılarda yeni hastalıklara hatta ölümlere bile neden olduğu görüşü bu güvensizliğe sebep olarak gösterilen argümanlar arasındadır. Twitter’da “#HaddiBilAzizSancar” hastagi ile atılan tweetlerde aşı karşıtları sıklıkla yukarıda sayılan nedenlere sığınmaktadırlar. Aşı karşıtlığının nedenlerinden bir diğeri ise pandeminin küresel güçlerin bir oyunu olduğu ve aşılarda bu nedenle üretildiği savıdır. Bu bağlamda tweetlerde pandemi daha çok “*plandemi*” şeklinde kavramlaştırılmıştır. Aşılar küresel güçlerin ve büyük ilaç şirketlerinin deney malzemesi olarak kabul edilmiştir. İnsanların pandemi bahanesi ile kobay olarak kullanıldığı iddiası ortaya atılmıştır. Araştırmada varılan bir başka sonuç ise birçok kişinin aşı karşıtı olmasının sebebini zombiye dönüşeceğine bağlamasıdır. Bunun altında yatan ana neden; kapitalizmin aşı aracılığıyla, yaşarken ölü olan zombiler yaratarak özgürce kontrol edebileceği budala yığınlar oluşturması düşüncesidir. Kitlenin gönderdiği iletiler genel bir değerlendirmeye ele alındığında Covid-19 aşısının “zombiye dönüşme iğnesi” olarak kavrandığı yorumu yapılabilir. Ancak böylesi bir metaformik dönüşümün kapitalist düzene gönderme yapan gizli bir mesaj taşıdığına altını çizmek gerekmektedir. Bu ve türevi yorumları şu biçimde inşa edilen tweetlere dayanarak yapmak mümkündür:

#HaddiBilAzizSancar Aşı olanların birkaç sene sonra zombi olmayacakları ne malum, asıl biz aşısızlar sizden ürküyoruz, bakalım başımıza nasıl psikopatlar olarak yayılacaksınız

#HaddiBilAzizSancar Aşı olup kapitalist sistemin kölesi olamama!!!!!!! Ölü gibi ortalıkta gezemem robot ben sistemin robotu değilim. Aşıyla ruhum çekilmiş gibi olacak ilaç firmasına hizmetçi gibi.hizmetkar değilim

Bu kullanıcıların attığı tweetlerde ayrıca bilim düşmanlığı yaptıkları da görülmektedir. Bu minvalde Aziz Sancar “*nazi subayı, faşist ve küreselcilerin papağanı*” gibi söylemlerle sert eleştirilere maruz kalırken, iletilerde aşılarda savunan diğer bilim insanları da küresel güçlerin ve ilaç firmalarının kuklaları olmakla suçlanmışlardır. Atılan tweetlerde dikkat çeken bir başka neden ise insanların dini gerekçelerle aşılarda reddettikleridir. Bu kapsamda paylaşılan iletiler genelde kaderci bir teslimiyet ya da bilimin her zaman insanoğlunun yararına işleyen bir sistemin parçası olmadığı argümanına dayanmaktadır. Ayrıca herhangi bir neden sunmadan

aşılara karşı olduğunu dile getiren insanların sayısı da hiçte az değildir. Bu kategoride yer alan tweetlerde aşı karşıtları bir argüman sunmadan yalnızca sosyal medya kamusal alanında düşüncesini ortaya koymuştur. Son olarak “#HaddiBilAzizSancar” hastagi ile atılan tweetlerde sadece aşı değil pandemi karşıtı paylaşımlar olduğu da görülmektedir. Bu tweetlerde pandemiye, aşıya ve pandemi ile birlikte toplum sağlığı için uyulması gereken kurallara gösterilen tepkiler ön plana çıkmaktadır. En çok tepki gösterilen pandemi kuralı ise maske zorunluluğudur. Maskelerin gerçek olmayan bir virüsten korumadığı hatta maskelerin verdiği zararların ölümlere neden olduğu ifade edilerek bu kurala karşı çıkmıştır. Ayrıca bu kuralların zorunlu olmasının çeşitli ötekileştirmelere neden olduğu da dile getirilmiştir. Son olarak ifade etmek gerekir ki aşılara karşı direnç dünya üzerinde yaşanan birçok salgında gözlemlenmektedir. Ancak çağımızda sosyal medya platformlarının sunduğu olanaklar nedeniyle aşı karşıtı söylemler daha da görünürlük kazanmaktadır. Bu çalışmada “Aşı Karşıtlığı” başlığı altında bireylerin aşıyı reddetme nedenleri önceki çalışmalara atıfta bulunularak ortaya konulmuştur. Bu çalışma ise özellikle Covid-19 pandemisi süresince aşı ve pandemi karşıtlığının konuşma arketiplerini anlamak amacıyla yürütülmüştür. Bireylerin aşıyı reddetme konusunda Twitter’da inşa ettiği iletilerin betimsel analizinin yapıldığı bu araştırma, kendinden sonraki çalışmalara bundan sonraki süreçte herhangi bir hastalıkta/salgında geliştirilecek tutum konusunda bir karşılaştırma yapma imkânı sunmaktadır. Aşının Covid-19 pandemisi süresince reddedilme nedenlerinin ve yeni üretilecek aşuların reddedilme nedenlerinin benzer düşüncelerden kaynaklanıp kaynaklanmadığı sorusunun cevabına yanıt bulmak açısından bu çalışma önem arz etmektedir. Aynı zamanda ileride geliştirecek aşılara yönelik toplumsal bağışıklık bilincinin söylemsel boyunun kavranması açısından da bu çalışma sonraki çalışmalara katkı sağlayabilir. Özellikle aşı karşıtlığı yapan bireylerin bu konudaki argümanlarından yola çıkarak, onların bu konularda aydınlatılması hususunda bu çalışma Sağlık Bakanlığı’na ön bir bilgi sağlayabilir.

Kaynakça

- Altun, Ş. (2008). *6-14 Yaş Arası Çocuklarda Aşılama Oranı ve Ailelerin Özel Aşularla İlgili Bilgi Düzeyi*. Uzmanlık Tezi, T.C. Sağlık Bakanlığı Bakırköy Dr. Sadi Konuk Eğitim ve Araştırma Hastanesi, İstanbul.
- Akdeniz, M. ve Kavukçu, E. (2011). Aşılama ve Aşuların Tarihçesi. *Klinik Tıp Aile Hekimliği*, 8(2), 11-28.
- Ataç, Ö., & Aker, A. A. (2014). Aşı Karşıtlığı. *Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Dergisi*, 30(1), 42-47.
- Aziz Sancar: “Aşı Karşıtıysan Evine Kapan, Bulaştırmaya Hakkın Yok” https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/aziz-sancar-asi-karsitiysan-evine-kapan-bulastirmaya-hakkin-yok-1909265_ Erişim Tarihi 19 Şubat 2022.
- Balkin, J. M. (2004). Digital speech and democratic culture: A theory of freedom of expression for the information society. *NyuL rev.*, 79, 1.
- Binark, M. ve Bayraktutan, G. (2013). *Ayin Karanlık Yüzü: Yeni Medya ve Etik*. İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Bozkurt, H. B. (2018). Aşı Reddine Genel Bir Bakış ve Literatürün Gözden Geçirilmesi. *Kafkas Tıp Bilimleri Dergisi*, 8 (1), 71-76.
- Germani, F. ve Biller-Andorno, N. (2021). The Anti-Vaccination Infodemic On Social Media: A Behavioral Analysis. *PLoS ONE*, 16(3). <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0247642>
- Habermas, J. (2015). “*Kamusal Alan*”, (Çev. Meral Özbek). *Kamusal Alan*. (Ed. Meral Özbek). İstanbul: Hil Yayınları
- Hausman BL, Ghebremichael M, Hayek P, Mack E. (2014). “Poisonous, Filthy, Loathsome, Damnable Stuff “: The Rhetorical Ecology Of Vaccination Concern. *Yale J Biol Med* 87:403–16.

- Hoffman, B.L., Felter, E.M.; Chu, K.H., Shensa, A., Hermann, C. Wolynn, T., Williams, D., Primack, B.A. (2019). It's not all about autism: The emerging landscape of anti-vaccination sentiment on Facebook, *Vaccine*, 37(16): 2216-2223. DOI: 10.1016/j.vaccine.2019.03.003
- Jorgensen, R. F., ve Zuleta, L. (2020). "Private Governance of Freedom of Expression on Social Media Platforms: EU content regulation through the lens of human rights standards." *NORDICOM Review: Nordic Research on Media and Communication*, 41(1), 51-68.
- Kaya, S. (2022). Post-Truth Çağında Covid-19 Aşısı Üzerinden Sosyal Medyadaki Kamusal Komplo Teorisi Üretiminin İncelenmesi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 32, 1(279-290).
- Kılıç N. S. (2021). Post-Truth Çağda Aşı Karşıtlığı. *Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, 16(31), 99-118.
- Kümbetoğlu, B. (2012). Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma. (3. Baskı). İstanbul: Bağlam Yayıncılık
- Loader, B. D. and Mercea, D. (2011). "Networking Democracy? Social Media Innovations and Participatory Politics", *Information, Communication and Society*, 14(6), 757-769.
- Ma, J., Stahl, L. (2017). A multimodal critical discourse analysis of anti-vaccination information on Facebook, *Library and Information Science Research*, 39, SS. 303-310. <https://doi.org/10.1016/j.lisr.2017.11.005>
- McLuhan, M. ve Fiore, Q. (2012). *Medya Mesajı, Medya Masajıdır. McLuhan'ın İzinde Medyayı Anlama Kılavuzu*. (Çev. İlke Haydaroğlu). İstanbul: MediaCat Kitapları.
- Newman N. (2021). Reuters Institute Digital News Report 2021. https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/sites/default/files/202106/Digital_News_Report_2021_FINAL.pdf adresinden 16.02.2022 tarihinde erişildi.
- Ten Threats To Global Health İn 2019. <https://www.who.int/news-room/spotlight/Ten-Threats-To-Global-Health-In-2019>. Erişim Tarihi 3 Mart 2022
- Uldam, J. (2016). "Corporate Management Of Visibility And The Fantasy Of The Post-Political: Social Media And Surveillance", *New Media and Society*, 18(2), 201-219.
- What influences vaccine acceptance: A model of determinants of vaccine hesitancy https://www.who.int/immunization/sage/meetings/2013/april/1_model_analyze_drivers_of_vaccine_confidence_22_march.pdf Erişim Tarihi 3 Mart 2022
- World Health Organization [Who]. Report Of The Sage Working Group On Vaccine Hesitancy. https://www.who.int/immunization/sage/meetings/2014/october/1_report_working_group_vaccine_hesitancy_final.pdf Erişim Tarihi 3 Mart 2022
- Wolton, D. (2012). "Medyatik Kamusal Alanın Çelişkileri", (Çev. Hüseyin Köse). *Kamusal Alan* (Der. Éric Dacheux). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Wolfe RM, Sharp LK. (2002). Anti-Vaccinationists Past And Present. *BMJ*, 325(7361):430-2.
- Özdemir, Y. (2016). *Bilime Yön Verenler*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2003). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Yates, D. ve Paquette, S. (2011). "Emergency knowledge management and social media technologies: A case study of the 2010 Haitian earthquake", *International Journal of Information Management*, 31: 6- 13.